

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ПОТРЕБИ У ТВОРЧІЙ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ В МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ У ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Конкурентоспроможність сучасного інженера визначається не тільки високим рівнем теоретичної та практичної підготовки, а й сформованістю творчих якостей особистості, серед яких потреба у творчій самореалізації є рушійною силою виявлення та застосування творчого потенціалу. Підвищити ефективність роботи з формування потреби студентів у творчій самореалізації можна завдяки диференційованому підходу залежно від ступеня її прояву.

Ключеві слова: *диференційний підхід, творча самореалізація, творчий потенціал.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку вищої освіти відбувається переосмислення цінності здобутої у вищому навчальному закладі освіти, оскільки стрімкий науково-технічний прогрес, сучасний рівень розвитку виробництва, техніки та технологій висувають нові вимоги до фахівця. Це особливо стосується інженерів, оскільки технічні задачі все більш ускладнюються, що вимагає від них вузької спеціалізації, з іншого боку, вона може бути ризикованою через нестабільність сучасного суспільства та швидке оновлення технічних знань.

Діяльність інженера включає в себе зацікавленість та здатність брати участь у вирішенні протиріч, у пошуку правильних рішень в різних ситуаціях. Інженер має бути готовим та здатним до пошуку нового, виявляти при цьому здатність до ризику, наполегливість, вміння оцінювати та приймати доводи інших. Окрім традиційного розуміння інженерної діяльності як творчої, сучасні роботодавці чекають від випускників технічних ВНЗ готовності до прийняття нетрадиційних рішень, прагнення самовдосконалюватися, бажання реалізувати максимум своїх потенційних можливостей. Це вимагає творчого ставлення до справи, високого рівня сформованості потреби у творчій самореалізації у своїй професійній галузі. На думку А. Добрякова, творчі якості фахівця забезпечують йому функціональну стійкість у вельми широких межах, «безболісну адаптацію до постійно мінливих технологій та зовнішніх умов» [4, с. 16].

А. Добряков відзначає, що «одна з найбільш характерних відмітних особливостей сьогодення полягає в тому, що на ринку освітніх послуг як в нашій країні, так і в зарубіжжі все більш котируються не просто висококваліфіковані «фахівці-технократи», а технічно грамотні «творчі особистості», які здатні самі добувати знання і на їх основі породжувати нові. Зі статистичних даних технічно розвинутих країн (США, Японія та ін.) випливає, що саме такі «синтетичні» спеціалісти (які мають в своїй більшості ще й гуманітарні наукові ступені) приносять своїм фірмам найбільші прибутки» [4, с. 12].

Аналіз досліджень і публікацій. В психолого-педагогічній літературі існує досить велика кількість робіт, в яких висвітлюються методи розвитку креативності особистості, активізації творчого мислення, стимулювання творчої діяльності. Їм присвятили свої роботи В. Андрєєв, Г. Альтшулер, А. Есаулов, М. Зіновкіна, М. Кларін, О. Кучерявий, В. Моляко, А. Морозов, К. Приходченко, В. Рибалка, О. Романовський, С. Сисоєва, Ю. Фокін, Д. Чернілевський та інші. Різні аспекти проблеми індивідуалізації та диференціації навчання та виховання досліджували Б. Ананьєв, Ю. Бабанський, В. Бондар, Л. Виготський, Ю. Гільбух, Д. Ельконін, Г. Костюк, О. Леонтьєв, О. Савченко, П. Сікорський, С. Рубінштейн та інші. Але питання диференційованого підходу до формування потреби у творчій самореалізації у майбутніх інженерів залишилися поза увагою дослідників.

Метою статті є висвітлення основних засобів диференціації роботи викладачів з формування потреби майбутніх інженерів у творчій самореалізації та надання рекомендацій викладачам щодо їх застосування.

Виклад основного матеріалу. В сучасній науковій літературі диференційоване навчання розглядається як організаційна форма, що створює сприятливі умови для реалізації принципу індивідуального підходу, тобто спричинює глибоке вивчення особливостей тих хто навчається і на цій основі формування типологічних навчальних груп [7].

Під потребою майбутнього інженера у творчій самореалізації ми розуміємо відображення у свідомості прагнення особистості в найбільш повному виявленні, розвитку та застосуванні своїх сутнісних сил і потенційних можливостей у технічній сфері в діяльності зі створення нових знань, інформації та технологій. Наявність потреби особистості у творчій самореалізації можна охарактеризувати різними ступенями. Проведене експериментальне дослідження дало змогу виділити три ступеня прояву потреби: сильний, помірний та слабкий. Кожен ступінь відображає певний ступінь розвитку та прояву компонентів потреби у творчій самореалізації.

Згідно з особливостями виявлення потреби у творчій самореалізації у студентів з різними ступенями її прояву, робота з ними має диференціюватися. Проведене теоретичне дослідження показало, що для студентів із слабким ступенем прояву відповідної потреби характерні боязнь невдачі та страх невизнання. В роботі з такими студентами особливі зусилля мають докладатися до розвитку їх позитивної самооцінки, допомозі долати їм бар'єри творчої діяльності. В цьому випадку використовуються обміркована похвала, довіра, визнання права на помилку, створення ситуацій успіху, порівняння досягнень студента в творчій діяльності з його попередніми досягненнями.

Однією з головних причин небажання студентів займатися творчою діяльністю є наявність бар'єрів творчої самореалізації, усвідомлення яких допомагає викладачу спрямувати зусилля на їх подолання. Серед них: невпевненість у собі або самовпевненість, тривожність, страх, боязнь невдачі або байдужість до успіху, конформізм, уникання ризикованої поведінки, стан стресу або перевтомлення, підвищена самооцензура, домінування негативних емоцій.

Рекомендації викладачам щодо роботи зі студентами із *слабким ступенем* прояву потреби у творчій самореалізації:

1) Не можна недооцінювати студентів. Не треба робити за студентів того, що вони можуть зробити самі. Надайте їм необхідний інструментарій, покладіть на них відповідальність та дайте їм можливість вчитися самим, а потім – повірте в них. Це зміцнить їхню внутрішню силу, яка є однією з характеристик творчої особистості.

Якщо ми покажемо людині найкраще в ній самій, вона зробить будь-що, щоб підтвердити цю думку та виправдати довіру. Студенти з невірою в свої сили потребують авансованого схвалення як ніхто інший, використання якого, втім, має бути обміркованим.

2) Незважаючи на те, що заохочення та винагорода мають значно більший ефект на формування позитивної мотивації взагалі, ніж покарання або залякування, в роботі зі студентами із слабким ступенем прояву потреби у творчій самореалізації слід обережно використовувати схвалення. Надмірне та необмірковане використання схвалення можна вважати формою підкупу, воно допомагає покращити досягнення студентів на короткий термін, але в кінцевому підсумку постійне заохочення створює залежність та стає основною метою навчальної діяльності студентів. Замість цього потрібно залучити студентів до таких видів діяльності, які б формували та розвивали внутрішню мотивацію, які б дали їм можливість побачити свої сильні сторони, застосувати свої здібності та самореалізуватися.

Не можна заохочувати студента за поведінку, яка і так очікується від нього. Схвалення є доречним тоді, коли студент проявив нетрадиційний підхід, зробив щось, що дозволило йому розширити межі своїх можливостей, тобто вийшов за рамки очікуваного

результату, виявив справжню креативність і сам відчуває гордість за результати своєї діяльності. В такому випадку можна привітати студента з досягненням певного успіху, допомагаючи йому усвідомити свої сильні сторони.

3) Стрес, спричинений почуттям страху через вірогідність не виконати завдання викладача, – один із найголовніших блокувальних факторів творчості. Щоб його уникнути або знизити, надайте студентам можливість вибору: замість десяти завдань запропонуйте дванадцять, з яких треба виконати десять за власним розсудом і т.п.

4) Порівнюйте успіхи студентів лише з його власними попередніми досягненнями, а не з результатами інших студентів, оскільки в контексті формування потреби людини у творчій самореалізації більш важливим є саме особистісний приріст, ніж значимість результатів його діяльності.

Оминати увагою студентів, які вже мають сильний ступінь прояву потреби у творчій самореалізації, ні в якому разі не можна, оскільки відомо: від тих, кому більше дано, вимагається більше. Ці студенти вже мотивовані, і завданням викладача в такому випадку є допомогти їм досягти максимальних результатів та найповніше розкрити індивідуальність кожного з них. Можливо, саме ці молоді люди стануть геніальними винахідниками, науковцями та підприємцями. Але в середовищі посередніх однолітків вони можуть відчувати, що марнують свій час, коли викладач докладає зусиль, щоб зацікавити студентів предметом вивчення, замість того, щоб відразу приступити до роботи.

За твердженням психологів, як несприятливі, так і занадто сприятливі умови можуть зіграти однаково негативну роль для самореалізації людини. Надмірна зовнішня стимуляція може призвести до перенапруження та згасання потреби особистості у творчій самореалізації. З даних психологічних досліджень творчих особистостей відомо, що рушійною силою їх творчої активності є не зовнішні, а внутрішні мотиви, тобто в процесі творчого пошуку вони керуються не бажанням отримати нагороди, чи сподобатися кому-небудь, чи отримати переваги, вони займаються пошуком заради пошуку, вирішенням проблеми заради самого рішення.

Виходячи з цього, в роботі зі студентами із сильним ступенем прояву потреби у творчій самореалізації їм має надаватися якомога більше свободи та можливостей вибору, їх навчання має бути більш інтенсивним, що дозволяє працювати з високою швидкістю, виявляючи самостійність та відповідальність, надаючи можливість досягти максимальних для них результатів. Для цього застосовуються індивідуальні пошукові завдання в рамках лабораторних робіт, індивідуальні завдання для самостійної роботи, індивідуальне прикріплення студентів до викладачів, які ведуть дослідницьку діяльність, участь у лекціях «удвох», спецсемінари (за прикладом наукової школи).

Рекомендації викладачам з роботи зі студентами із *сильним ступенем* прояву потреби у творчій самореалізації:

1) Зробіть навчання більш інтенсивним, використовуйте диференційовані завдання різної складності, які потребують застосування вмінь опрацювати матеріал самостійно, які нададуть змогу дійти висновку самостійно, зробити «відкриття», сформулювати закон тощо.

2) Надайте можливість студенту спробувати себе в ролі викладача, керівника проекту, організатора роботи. Можна попросити розробити тестові завдання для групи, підібрати теми досліджень, запропонувати цікаві їм види роботи, провести частину заняття.

Заохочуйте студентів до участі у плануванні навчального курсу. Надайте їм можливість висловлювати свої коментарі з приводу поліпшення та удосконалення змісту навчального матеріалу та методології його викладання.

Залучення студентів до висловлювання своєї думки з приводу методології та методики викладання курсу та конкретних методів навчання допоможе їм зробити рефлексивний аналіз процесу свого засвоєння матеріалу та зрозуміти, у який спосіб вони

краще це роблять.

За такого підходу відбувається наступне: по-перше, студенти розуміють, що їхні думки беруться до уваги; по-друге, викладач з'ясовує, в чому його студенти можуть бути успішнішими, що надасть йому змогу допомогти студентам розкрити свою індивідуальність.

3) Не стримуйте ініціативу студентів, оскільки умови, в яких творча активність особистості стримується, призводять до згасання потреби у творчій самореалізації. Надайте можливість студентам виконувати більше домашнього завдання та скажіть їм, що вони можуть самі вирішувати, чи виконувати додаткове завдання, чи ні. Проявіть гнучкість у виборі домашнього завдання для різних студентів. Можливо, хтось із них захоче попрацювати над якимсь проектом або дослідити якусь проблему самостійно. Довіряйте їм, ці студенти вже мотивовані, і завданням викладача в такому випадку є допомогти їм досягти максимальних результатів та найповніше розкрити індивідуальність кожного студента.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що диференціація роботи з розвитку потреби майбутніх інженерів у творчій самореалізації дозволяє зробити її більш ефективною та підвищити ступінь прояву потреби всіх без виключення студентів незалежно від вихідного ступеня прояву потреби. Подальшої розробки потребує проблема визначення факторів, які сприяють ефективному формуванню потреби студентів у творчій самореалізації у вищих технічних навчальних закладах.

Література:

1. Ананьев Б. Г. Психология и проблемы человекознания: избр. психолог. тр. / Б. Г. Ананьев; под ред. А. А. Бодалева. – М.: Изд-во Моск. психолого-социального ин-та; Воронеж: МОДЭК, 2005. – 432 с.
2. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В. И. Андреев. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1988. – 240 с.
3. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: науково-методичний посібник / І. Д. Бех. – К.: ІЗМН, 1988. – 204 с.
4. Добряков А. А. Психолого-педагогические основы подготовки элитных специалистов как творческих личностей: учеб. пособие / А. А. Добряков. – М.: Логос, 2001. – 358 с.
5. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / під ред. Л. М. Проколієнко; упоряд. В. В. Андрієвська, Г. О. Балл, О. Т. Губко, О. В. Проскура. – К.: Рад. шк., 1989. – 608 с.
6. Приходченко К. І. Творче освітньо-виховне середовище загальноосвітнього навчального закладу / К. І. Приходченко. – Х.: Основа; Тріада +, 2007. – 160 с.
7. Сікорський П. І. Теорія і методика диференційованого навчання. – Львів: Сполох, 2000. – 420 с.
8. Фокин Ю. Г. Преподавание и воспитание в высшей школе: Методология, цели и содержание, творчество: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Ю. Г. Фокин. – М.: Академия, 2002. – 224 с.

Надійшла до редколегії 30.09.2009

Кабанец М.Н. Дифференцированный подход к развитию потребности в творческой самореализации у будущих инженеров в высших технических учебных заведениях

Конкурентоспособность современного инженера определяется не только высоким уровнем теоретической и практической подготовки, а и сформированностью творческих качеств личности, среди которых потребность в творческой самореализации является движущей силой проявления и применения творческого потенциала. Повысит эффективность работы по формированию потребности

студентов в творческой самореализации можно благодаря дифференцированному подходу в зависимости от степени ее проявления.

Ключеві слова: диференційний підхід, творча самореалізація, творчий потенціал.

Kabanets M.N. The competitiveness of modern engineers is determined not only by the high level of their theoretical and practical preparation, but also by their creative personal qualities among which the need of creative self-realization is motive force of display and application of the creative potential. Promoting the efficiency of pedagogical work on forming of students' need of creative self-realization is possible due to the differentiated approach depending on the degree of its display.

Key words : *diferenshion approach, creative self-realization, creative potential.*